

Boekbesprekingen

Grasslands in Europe of high nature value. Peter Veen, Richard Jefferson, Jacques de Smidt & Jan van der Straaten. 2009. KNNV Publishing, Zeist. ISBN 978 90 5011 3168. 320 pag. Prijs: € 69,95. Verkrijgbaar via www.knnvuitgeverij.nl of boekhandel.

Het Engelstalige boek is onderverdeeld in drie secties: 1) Algemene inleiding, 2) Nationale voorbeelden en 3) Beleid.

1) Deze sectie bevat hoofdstukken over de ontstaansgeschiedenis en het traditioneel landgebruik, met een accent op de vegetatie, vlinders en vogels van graslanden. Anders dan misschien verondersteld bestonden de graslanden met hoge biodiversiteit die het onderwerp zijn van dit boek, niet allemaal al duizenden jaren geleden. Op grond van archeologische vondsten van resten van zaden en andere plantendelen is aannemelijk dat vanaf de Late Steentijd beweidde graslandgemeenschappen al bestaan moeten hebben. De gemeenschappen van hooiweiden

dateren van de Romeinse Tijd (in de era van voorafgaande IJzertijd werd de zeis ontwikkeld). Er zijn ook gemeenschappen van hooiweiden ontstaan na de Middeleeuwen op voormalige akkers. Het aantal soorten graslandplanten nam geleidelijk toe van ruim 40 in de Late Steentijd tot 140 na de Middeleeuwen, gerelateerd aan de landbouwgewassen die uit het Midden-Oosten kwamen. Deze halfnatuurlijke graslanden met hoge biodiversiteit zijn bijna altijd door landbouwkundige exploitatie ontstaan en hun voortbestaan is alleen mogelijk door die traditionele exploitatie voort te zetten. En dat gebeurt steeds minder in het Europa van de EU waar vooral in Centraal- en Oost-Europa onvruchtbare en heuvelachtige, droge en natte graslanden worden opgegeven en in bos overgaan.

2) In de sectie voorbeelden passeren er 24 de revue van Zweden tot Spanje en van Ierland tot Turkije. Aardig is dat de helft van deze hoofdstukken aangeeft hoe de relatief onbekende graslanden in Oost-Europa eruit zien. De auteurs gaan hierbij steeds in op de cultuurhistorische aspecten van

'hun' graslanden die vaak teruggaan tot ver in de prehistorie en uitmonden in nog steeds toegepast traditioneel landgebruik. Steeds volgt een uitgebreide beschrijving van de vegetatietypen. Soms wordt melding gemaakt van geologie en bodem van het landschap. De vlinders en vogels uit de inleidende hoofdstukken komen maar mondjesmaat aan de orde.

3) Men gaat uit van het idee dat bij het handhaven en beheren van de soortenrijke graslanden de boer centraal moet staan. Hier komen de verschillen binnen Europa om de hoek kijken: misschien gaat dat lukken in landen met een (nu nog) lage intensiteit van de landbouw. In landen met een hoge landbouwintensiteit weten we dat de enige redding bestaat uit het stichten van natuurreservaten. Over herstel van soortenrijke graslanden gaat dit boek niet.

Conclusie: het is een leuk boek. Het zet aan tot denken over biodiversiteit in verleden en heden, traditionele agrarische exploitatie en modern natuurbeheer buiten de schaal van eigen land en reservaat.

Jan Bakker

Een wereld van verschil. Landschap en plantengroei van de duinen op de Zeeuwse en Zuid-Hollandse Eilanden. A.M.M. van Haperen. 2009. KNNV uitgeverij, Zeist. 276 pag. ISBN 978 90 6011 317 5. Prijs: € 59,95. Verkrijgbaar via boekhandel en www.knnvuitgeverij.nl

De duinen van Voorne, Goeree, Schouwen en Walcheren zijn toeristisch van grote betekenis, maar met uitzondering van de duinen van Voorne is wetenschappelijk onderzoek hier altijd beperkt geweest in vergelijking met de vastelandsduinen en de duinen van de Waddeneilanden. Ten onrechte, al was het maar omdat deze duingebieden in veel opzichten toch weer afwijkend zijn van de duinen elders. Hoe dat kan is nooit helder uitgezocht. Met dit standaardwerk is die achterstand in één klap sterk verkleind. Het kloekt en fraai geïllustreerde Nederlandstalige boek, tevens proefschrift, is het resultaat van 30 jaar onderzoek in deze duingebieden. Het boek bestaat uit verschillende delen. De historische ontwikkeling van het gebied en het gebruik door de mens in het verleden komen uitgebreid aan bod. Er komt door het uitgebreide archiefonderzoek een fascinerend beeld naar voren. Ook wordt de samenstelling van het duinzand behandeld: het zand is minder kalkrijk door een andere herkomst, vnl. zand van mariene Eem formatie. Tevens is er royaal aandacht voor een beschrijving van flora en vegetatie. Het laatste deel is gewijd aan bespiegelingen over het beheer van dit deel van de kust.

In het boek is ongelooflijk veel informatie te vinden. Het is een boek om regelmatig weer op te pakken om her en der stukken te lezen. De beschrijving van flora en vegetatie is interessant, waarbij vooral de uitgebreide aandacht voor de ecologie van Harlekijn (*Anacamptis morio*) en Bevertjes (*Brisa media*) opvalt. Een erg leuk hoofdstuk is dat over de

konijnenwaranden in het verleden, delen van het duin waar de jacht op konijnen was voorbehouden aan een pachter en waar soms ook bewust maatregelen werden getroffen om de konijnenstand te bevorderen. De pachtopbrengst van een konijnenwarande was toen vergelijkbaar met die van landbouwgrond! Een situatie die tot aan de 18e of zelfs 19e eeuw heeft voortbestaan. De duinen waren toen in een geheel andere staat dan nu, met een veel groter aandeel aan jonge dynamische ecosystemen. Van Haperen stelt hierover: "Dat wil echter niet zeggen dat het daarmee ook gedegradeerd was. Het [duin] verkeerde in een andere ecologische staat, die echter niet minder stabiel was dan het hedendaagse duinlandschap en daar in termen van ecologische waarden en biodiversiteit zeker niet voor onder deed".

De duinen zien er nu door vastlegging, afname begrazing, waterwinning etc. geheel anders uit, een 'alternative stable state', zoals Van Haperen het noemt. Zowel de vroegere als de huidige situatie noemt Van Haperen stabiel, maar juist de overgangsfase van de vroegere naar de huidige situatie noemt hij instabiel. In het natuurbeheer wordt juist vaak getracht die instabiele overgangsstadia terug te krijgen. De auteur, werkzaam bij Staatsbosbeheer, bepleit om meer te denken vanuit grote landschapsvormende processen: "Alleen in een eendrachtige samenwerking van meerdere beheerders en van meerdere maatschappelijke belangen is het mogelijk de kustduinen van Zuidwest-Nederland als levend landschap te behouden en verder te ontwikkelen."

Voor iedereen die geïnteresseerd is in dit zo mooie deel van Nederland wordt dit boek warm aanbevolen.

Bart van Tooren

Natuur als nooit tevoren; Beschouwingen over natuurbeheer in Nederland. J. Schaminée & E. Weeda (red.). 2009. KNNV uitgeverij, Zeist. ISBN: 978 90 5011 313 7. 192 pag. Prijs: € 19,95; voor KNNV-leden € 17,95. Verkrijgbaar via www.knnvuitgeverij.nl of boekhandel.

Het boek 'Natuur als nooit te voren' is door gevorderde studenten geschreven, die in dit onderwijsproject intensief begeleid werden door Joop Schaminée en Eddy Weeda. En dat zijn bepaald geen onbekenden in natuurbeheerland. Vanwege de onderwijsdoelstelling komt een breed palet van natuurbeheeraspecten aan de orde. In de acht, ongeveer 20 pagina grote hoofdstukken behandelt het boek de historie van natuurbeheer, grote grazers, bossen, landbouw, halfnatuurlijke plantengemeenschappen, biodiversiteit, de Nederlandse landschapstypen, klimaat, ecologische restauratie, ecosysteembeheer en exoten. Het lijkt onmogelijk dit allemaal met enige diepgang te behandelen. Ik ben inderdaad weinig echt nieuwe feiten of inzichten tegengekomen en soms wordt er secundaire literatuur gebruikt. Het zijn snelle inleidingen op de besproken thema's.

Maar het boek geeft daarmee wel een mooi, actueel en plezierig leesbaar overzicht. Voor zover ik het kan overzien, staan de belangrijkste geaccepteerde benaderingen erin. En ingewikkelde kwesties als bijvoorbeeld veerkracht bij ecosystemen worden helder uitgelegd.

De geest van de belangrijke vegetatiekundige-natuurbeschermer Victor Westhoff is herkenbaar in het boek door de nadruk op halfnatuurlijke plantengemeenschappen en op de noodzaak van menselijk beheer in natuurterreinen. Toch is het boek prettig ondogmatisch. De scepsis onder vele vegetatiekundigen over moderne begrazingsinitiatieven is wel

voelbaar, maar geprobeerd wordt op een zakelijke manier na te gaan wanneer grote grazers zinvol zijn en wanneer niet. Wel in de Oostvaardersplassen, maar liever niet op de arme zandgronden. Ook foeteren de auteurs niet alleen op de maatschappij of de landbouw als een sadistisch practicum voor ecologen, maar worden de ontwikkelingen in historisch perspectief geplaatst. Bovendien gaan de auteurs serieus na waar 'boeren met natuur' kan bijdragen aan natuurbeheer, geïllustreerd aan de ervaringen in onder meer het landgoed Twickel. Zij schetsen de samenleving als een complexe organisatie met tegengestelde belangen en procedures waarin natuurbeschermers en ecologen hun partijtje mee kunnen en moeten blazen. Illustratief is de totstandkoming van de zogenaamde Groene Rivier, een groenblauwe corridor in Groningen en Drenthe, waarin uiteenlopende partijen elkaar uiteindelijk wisten te vinden in een heel behoorlijke resultaat.

Exoten worden in het boek zakelijk tegemoet getreden, als soorten die verschillend gewaardeerd worden en waarvan de bestrijding geen eenduidige kwestie is. Het ingrijpend schonen van sloten om soorten als Smalle waterpest te laten verdwijnen heeft bijvoorbeeld vaak een averechts effect.

Dat de nadruk op planten ligt, verklaren we maar uit het feit dat het boek moest passen in de reeks vegetatiekundige monografieën.

Al met al kan ik het boek aanbevelen voor degenen in onderwijs, onderzoek en beheer die zich snel een beeld willen vormen van de belangrijke kwesties in het natuurbeheer en hun ecologische, historische en maatschappelijke dimensies.

Henny van der Windt

Thuis in natuurbeheer

www.altwym.nl

A&W heeft de expertise om ecologisch onderzoek uit te voeren en ecologische kennis te vertalen in objectieve adviezen, toegesneden op de vragen van opdrachtgevers. Onze dienstverlening omvat alle facetten van ecologisch onderzoek en advisering, van effectanalyses tot ontwikkelingsvisies. Wij werken in het hele land en zijn vertrouwd met alle landschapstypen en ecosystemen.

Ons bureau bestaat uit een team van ongeveer vijftientig mensen met:

- **Een brede visie.** Ieder is in staat over de schutting van het eigen specialisme te kijken en de vakkennis in een breder perspectief te plaatsen.
- **Een praktische insteek.** Onze ecologische kennis en ervaring verbinden we met de praktijk van inrichting en beheer.
- **Ervaring in veldonderzoek.** Al ons werk, ook als het geheel achter het bureau tot stand komt, is doortrokken van veldkennis. Alle medewerkers gaan geregeld het veld in. Dat houdt ons scherp en het komt de kwaliteit van de adviezen ten goede.

Altenburg & Wymenga

ECOLOGISCH ONDERZOEK

Zuiderweg 2 - 9269 TZ Veenwouden - Tel: 0511-474764 - info@altwym.nl